

TAS-SO44

UN NARRADOR EXCEPCIONAL

PERE CALDERS I LES SEVES

"CRÒNIQUES DE LA VERITAT OCULTA"

La publicació de les "Cròniques de la veritat oculta", recull gairebé complet dels contes escrits per Pere Calders entre 1937 i 1952, és a dir, després d'haver donat, amb "El primer Arlequí" i "La glòria del doctor Larèn", datats tots dos de 1936, un tast impressionant de la seva fantasia i el seu talent de narrador, i abans que aquest talent s'esmercés en els temes més realistes, estrictament mexicans, que semblen actualment interessar-lo (penso en "Fortuna lleu" i "La vetlla de donya Xabela", publicats l'any passat a PONT BLAU), haurà permès a bon xic de lectors poc informats - que són, malauradament, la majoria dels de les noves generacions i no pas per culpa d'ells - d'entrar en contacte amb l'obra d'un contista excepcional, de qualitat europea - ara podríem dir també americana - i que es troba en plena maduritat de la seva producció. Les "Cròniques de la veritat oculta" guanyaven per unanimitat el Premi "Víctor Català" 1954, i això pressuposava la publicació del llibre, però sense premi i tot, el recull de contes de Pere Calders hauria hagut d'ésser publicat un dia o altre, per a benefici de les nostres lletres.

Intentar de comentar els contes de Pere Calders suposa, de bones a primeres, un esforç difícil de fer per al crític. Heu de renunciar a tota fàcil classificació, a encaixar el gènere especial d'aquesta literatura narrativa dintre dels que, comunament, constitueixen les lletres catalanes. Es inútil que volgueu cercar models indígenes a les "Cròniques de la veritat oculta". Forçaht la memòria, podrieu trobar un remot parentiu amb allò que hom va dir-ne un dia "l'humor sabadellenc" i que, ampliant un xic els límits d'edat, fariem arribar de Joan Sacs (el Joan Sacs de "Vida i mort dels barcelonins") al Joan Oliver d'"Una tragèdia a Lili-put", passant pel Trabal de "L'home que es va perdre". Podrieu evocar també certs apunts de Ramon Reventós i els contes, malauradament dispersos, d'Angel Ferran. Però aquests precedents, en general, tot i llur diversitat i llur real valua literària, poden tenir un comú denominador, el de l'humorisme. I si llegiu amb deteniment els contes de Pere Calders, llevat d'un o dos, on l'evident exageració fins a l'absurd de les conseqüències d'un acte banal, o l'explotació d'un mot enginyós (en general, els que constitueixen la secció "Ver, però inexplicable"), traieu la conseqüència que no pot classificar-se l com a humorista. Els seus tractes amb l'element meravellós, que gairebé sempre ~~constitueixen~~ formen la base de les narracions podrien afiliar-lo a una escola que va de l'Edgar Poe dels "Tales of the grotesque and the arabesque" al Marcel Aymé de "Le passe-muraille", però tampoc aquest emparentament us convenç. Proveu més enllà: penseu en "La metamorfosi" i en els altres contes breus, inacabats sovint, de Kafka. (Ja està! Ja hem escrit el nom que tantes coses vol explicar, avui, i que ha esdevingut per a molts joves escriptors europeus el paradigma del món modern, devorat per l'absurditat de la pròpia condició.) Però en les "Cròniques de la veritat oculta", si bé no hi ha humorisme en el sentit propi del mot, tampoc no hi ha - i això és evident - angoixa metafísica ni de cap mena. Pere Calders s'encara davant de l'espectacle del

món, o del seu món, que no és ben bé el mateix que ens volta, per bé que ho sembla molt, perquè respon a una altra mena de veritat, que és la veritat oculta del narrador, i ens explica les coses que hi veu, els episodis curiosos que hi passen, les singulars aventures de les quals és, de vegades, protagonista i, sovint, espectador. I ens ho conta amb tota naturalitat, sense escruixir-se ni pretendre d'escruixir-nos, sense voler treure allícnaments dels fets que presenta ni esforçar-se massa per a treure del seu amagatall aquesta veritat oculta que ens donaria la clau de tantes coses enigmàtiques. Un cop us heu deixat dur per aquesta empenta narrativa, que sap revestir de normalitat els actes més absurdos i les situacions més paradoxals, Pere Calders us presenta, gairebé humilment, com un simple torsimany de teatre de marionetes, els seus drames singulars i les seves comèdies sense desllorrigador. De vegades, el misteri és tan espès, que cal deixar-ne l'explicació als secrets designis d'una totpoderosa Providència. D'altres, el miracle ve a interrompre d'una manera tan flagrant el curs de les coses reals ("La ratlla i el desig") que tots els problemes de la vida són plantejats de nou al protagonista, que es troba enfrontat amb un fatal dilema: cal ésser poeta o agrimensor? Es a dir, acceptar com a bo el miracle demanat i obtingut de l'estrella o refusar, en nom de la realitat científica, el que pot ésser només un miratge, i cercar fins a trobar la seva casa i la seva muller allà on havien d'estar i on, fatalment, són?

Però també el principi de la saviesa (que és ~~tan~~ igualment el títol d'una d'aquestes "Cròniques") pot consistir en prescindir de les coses que més importants semblen, o en deixar que les pròpies riqueses serveixin per a emmirallar les il·lusions de la pobra gent. Hi ha, cal convenir-hi, una certa ambigüïtat en les narracions de Pere Calders. En "La clara consciència", per exemple (com no recordar, davant d'aquesta història de bombardeig, tan clarament localitzada, l'època en què fou escrita i el setmanari on veié la llum per primera vegada?) el problema del determinisme i del lliure albir està plantejat de manera curiosa: si l'home predestinat a ésser víctima de la bomba hagués dut a terme el seu pla absolut d'allunyament del ritme quotidià, en lloc de tornar, dòcilment, a l'indret habitual, on la mort podia enar-lo a cercar de segur, s'hauria alliberat del seu destí? Pere Calders deu conèixer el famós apòleg oriental, que ha donat origen a novel·les (Appointment in Samarra, de John O'Hara) i a comèdies (Ce soir, à Samarcande, de Jacques Deval), d'aquell mercader, que veu a la plaça la Mort, que li fa signe, i s'afanya a fugir, amb tots els seus béns, cap a la ciutat llunyana de Samarcanda. Però la Mort, que se n'estrenya, diu un servent del fugitiu: "¿Què era aquella pressa? Si en veure'l, l'única cosa que se m'ha acudit ha estat de pensar que aquest vespre tenia una cita amb ell, a Samarcanda, i m'estrenyava de veure'l ací!".

He dit, més amunt, amb quina naturalitat, amb quina claredat d'estil, sense enfarfecs retòrics ni flors de paper de vocabulari, en paràgrafs curts i que semblen senzills, presenta Pere Calders les seves "Cròniques". Això no vol dir que, en gairebé totes elles, però singulament en les que oscilen entre la realitat i el somni, manqui una tenua alensa poètica. Les descripcions de llocs i paisatges són breus, però xopes de força evocadora: "L'inventor tenia la sensació d'haver passat el llindar d'un més enllà assequible. Aquella casa adormia els sentits; damunt de cada moble propici hi havia un quinqué, i una olor esmorteïda de seda i de petroli escampava embriaguesa. Des d'algun lloc amagat, una capsa de mís-

PS-524(3)

ca anava repetint una cançó de caçadors, i innombrables figures de porcellana havien quedat cristal·litzades en l'actitud inicial de seguir el ritme". Hi ha algunes d'aquestes escenes d'interior que fan pensar irresistiblement en certes ~~ílixos que realitzen la casa dels grans~~ guaixes del Grau Sala, insuperable il·lustrador de temes romàntics. I, encara que no costi gaire d'endevinar l'actitud resoltament contrària al conreu de l'emoció fàcil que adopta, en la seva tasca de narrador, l'autor de "La consciència, visitadora social", aquesta emoció troba manera de filtrar-se, nua de tota impuresa i de tota sensibleria, en narracions d'una tan aguda inventiva com "La clau de ferro" (potser, en aquesta, ~~ixabu~~ descobririeu una intenció moral, però qui sap si l'autor no ens ha volgut donar una pista falsa) i "Quieta nit".

I bé, al capdavall, trobeu una altra cosa: que aquests contes que no són, estrictament, humorístics, ni realistes, ni fantàstics, ni allegòrics, ni morals, ni poètics, ni sobrerealistes ni, fet i fet, kafkians, són interessants i - rara avis - divertits, que us fan pensar i us ajuden a somniar. I l'idioma en què estan escrits és un model de la perfecció que havia aconseguit, abans de la nostra gran catàstrofe, el català literari, après a l'escola, fet "col.loquial" i modern pels diaris i revisites, el teatre i la ràdio catalana, polít amb el contacte constant amb els mestres i els clàssics, esdevingut una llengua civilitzada, neta, normal i segura de l'expressió. Una perfecció que els escriptors de la generació - i del talent - de Pere Calders han sabut conservar i encara millorar, si la perfecció és millorable, a través de llargs lustres d'absència de Catalunya.

Ara m'adono que bona part d'aquestes coses han estat ja dites - i probablement amb més profunditat - per Joan Triadú, en el seu pròleg, que revela un autèntic afecte envers Pere Calders i la seva obra. Només hauria d'assenyalar l'omissió, que em sembla de doldre, de tota al·lusió a les obres anteriors del contista (encara que el títol "Unitats de xoc" pugui semblar una mica escandalós, aquest llibre quedarà com una de les cròniques més profunes i fidels de la nostra guerra, i ~~ix~~ es mereixia almenys una referència) puix que el nom de Pere Calders era ja conegut i estimat per una part considerable del nostre públic. (~~sis deis contes del llibre~~
~~era publicat ja havien sortit a les pàgines de "Meridià"; dos més, dels~~
~~més importants, a la "Revista de Catalunya", i un a PONT BLAU;~~ "El primer arlequí" havia estat degudament comentat, quan va sortir, l'any 1936). L'egocentrisme del prologuista, del qual ell s'excusa, no és prou per a convertir en una arriscada aventura "apostar" per Calders cinc anys abans que aquest guanyés el Premi "Víctor Català" ni per a permetre-li de vanegloriar-se del seu descobriment d'"un nou nom que des d'aquest moment es converteix en un dels fonamentals en la història, ja prou notable i rica, de la narrativa catalana moderna". Perdonem, però, de grat, a Joan Triadú la seva ingenuïtat ~~en ser~~ de descobridor ~~d'ells ja poblats~~, en gràcia a l'afectuosa tenacitat amb què ha contribuït a tornar a acostar al públic català el nom i l'obra de Pere Calders, narrador excepcional.

Rafael TASTIS.